

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излъзва дважди въ мѣсеца).

ИСТОРИЯТА НА ЧЕЛОВЪКА.

(По А. де Катрфажъ.)

III.

Происхождение на человекъ.

Вече знаете че имамъ да ви говориж за человекъ. Недѣйте са очудва ако ви кажж при това че преговарянето на человекъския родъ, даже съкратено колкото може да бжде то, иска много сказки. Малко-малко посѣгне ли нѣкой на този редъ предирвания, той ще види и ще са увѣри че са отнася на всички орждни сжщества. Колкото и да е по върховенъ, не само отъ растенията които са държатъ о почвата, но йоще отъ всички животни, които са движатъ по повърхнината на земното кълбо, человекътъ е сжщо като тѣхъ организованъ и живѣющъ. Съ туй насловие той е подложенъ на всичкитъ закони на орждността и на живота.

Наспоредъ своето тѣло человекъ е животно, нищо повече нищо по малко, и слѣдователно той е подчиненъ на всички закони на животността. Ето защо, всѣки пжтъ когато ся представя нѣкоя мжнотия която немо-

же да ся рѣши испърво съ преговарянъето на челоуѣка, то трѣба да прибѣгнемъ на едно друго преговарянъе. Трѣба тогазъ да са отнесемъ не само на исторіята на животнитѣ, но йоще на исторіята на растеніята за да заключимъ отъ туй което ни учатъ за самага челоуѣка.

Този вървежъ на ученъе е очивѣстно най-научния; него сми слѣдвали ний до тукъ и ний ще му останемъ вѣрни.

Първо да си припомнимъ, като ги само приброимъ, до сега прегледанитѣ питания и рѣшеніята които имъ направихми.

Първото питање което си зададохми бѣше предметъ на нашата първа сказка. Ний питахми единъ ли само родъ челоуѣчески има или има нѣколко родове. Нашето заключение бѣше че челоуѣческиятъ родъ е едничъкъ. Сравнителната физиология ни доказа, че въпрѣки разнообразието, различието които гледами въ разнитѣ челоуѣчески племена и чети, на всѣкъждѣ челоуѣцитѣ си оставатъ челоуѣци, както кучетата си оставатъ кучета, както воловетѣ си оставатъ волове, както коньетѣ си оставатъ конъе и пр. Каквито различия и да представятъ тѣ въ отношение на растъ, на цвѣтъ, на размѣръ и пр.

Питањето което припомнювамъ е основно; защото споредъ смисълътъ въ която го рѣшаватъ, на пѣтя си срѣщатъ или оставатъ на страна нѣколко други твърдѣ важни питания.

Въ втората си разговорка ний са занимавахми съ нѣкои отъ тѣзи питания, които повечето са отнасятъ отблизо или отдалечъ на първия; но ний ги прегледахми по въ кратко.

Най напредъ ний попитахми по кое време челоуѣцитѣ сж поевили на земята. Водени отъ нови трудове, ний можихми да отговоримъ на туй питање, което преди малко време са гледаше като невъзможно да са рѣши. Ний можихми да потвърдимъ че челоуѣкъ билъ живѣлъ во Франца, и въ околноститѣ на Парижъ, въ сжщото време когато сж живѣли слоноветѣ и носорожитѣ; и че слѣдователно фосилътъ челоуѣкъ (окамененъ), на когото сжществуванъето всѣки отказваше,

преди дванайсетъ или петнайсетъ години станж една истинна работа.

Подиръ туй ний попитахми да ли чловѣчески родъ са е поевилъ въ сѣщето време или едно подиръ друго на различни точки отъ земното кълбо дѣто го намѣрвами днесъ. Всѣкога основавани върху историята на животнитѣ и на растенията, като повикахми тозъ пжтъ на помощъ не Физиологията ами Географията, ний заключихми че чловѣчески родъ са е поевилъ на е д н а точка отъ земното кълбо, точка твърдѣ опредѣлена занимающа на земната повърхнина едно малко пространство.

Ний можяхми дору и по далечъ да отидемъ, и безъ да настоявами много върху доказателствата, които можяхми да повиками на помощъ, ний сполучихми да опредѣлимъ съ една доста голѣма вѣроятность привелигерованната онъзъ страна дѣто са е родилъ чловѣчески родъ, който отпослѣ щѣше да са распрострѣ и да завладае на всѣкадѣ; ний можихми да докажемъ че, споредъ всѣка вѣроятность, сръдището на чловѣческото създание са намѣрва къмъ сръдята на Азия.

Като чловѣкътъ са е поевилъ на една особита точка отъ земното кълбо, а днесъ е навредъ, то е било потребно безъ друго да обходи земята на всички посоки. Той е билъ длъженъ да са пресели отъ първобитната си татковина да върви много додѣто стигне тамъ дѣто ний го видимъ днесъ. Едномисленниците за многото чловѣчески родове, полигениститѣ, бѣхж до чудо прекалили мжчнотията на тѣзи преселения, и бѣхж потърсили за да направятъ отъ него едно доказателство за да оборватъ учението на моногениститѣ, сирѣчь на тѣзи които поддържатъ и доказватъ за единството на чловѣческия родъ. За да имъ отговоримъ, ний са задоволихми съ примѣритѣ: за преселението на Калмуцитѣ и пжтуванията на Полинезцитѣ. Тѣзи два примѣра стигатъ за да покажятъ че преселения таквизъ въ които всичко имъ е прѣчало и пнжло, сж били искарани на добъръ край дору въ нашитѣ дни.

Най подиръ, въ грамадното пжтуванье, което е на-

правиль чловѣческия родъ отъ точката дѣто са е родилъ до всички тѣзи мѣста, които занема въ днешнѣо време, този родъ е срещналъ всички условия възможни за сществуванѣе. Той е билъ длъженъ да привикне на всѣкждѣ на климата, какъто на студоветѣ на полюситѣ сщщо и на горѣщитѣ вѣтрове на тропицитѣ.

Възможността на туй приучаванѣе на новѣ климатѣ бѣше съгледана какъто бѣше съгледана възможността на преселенията. Ний показахми чрезъ примѣри че мѣнотията бѣше много прекалена, но, всѣко приучаванѣе въ климатѣ съвсѣмъ различенъ отъ този дѣто живѣе едно племе иска жертви и отъ лица и отъ поколения. При все това то е цѣла истина че подиръ нѣколко време, въ най противнитѣ климати, най различнитѣ племена могатъ да са приучатъ на новѣ климатѣ и да благоденствуватъ. Алжиряи ни даде единъ твърдѣ близкъ и любопитенъ примѣръ. Но ний показахми и други, отъ които единъ ни позволи да настоимъ върху едно често пренебрѣгвано важно съображение, за влиянието което извършва нравственното здравѣе върху здравѣето на тѣлото.

Тѣзи сж, господа, точкитѣ отъ историята на чловѣка, които сми предирили до сега.

Тозъ пѣтъ има да рагледами едно питанѣе което сж си задавали най неистѣщеннитѣ чети, какъто и най образованитѣ народи, толкозъ то интересува дълбоко туй което има най вжтрешно въ чловѣка. Ето кое е туй питанѣе: Отъ дѣ иде чловѣка? — Какъ са е поевилъ той на земята? — Какъ е станжло това дѣто презъ времена, които неможемъ да пресмѣтнемъ, на земното кълбо отъ него са не срѣща никаква диря, а на други времена намѣрвами го на всѣкждѣ? — Туй питанѣе повтарямъ е бивало полагано во всѣко време, то е занимавало и най дивашкитѣ и най развититѣ народи. Всѣкога обаче е отговаряно въ името на догмата и на вѣрата. Но то е едно училище което ний си забранями тукъ, по единъ съвършенъ начинъ, и ний трѣба да са отнесемъ другадѣ.

Науката отъ своя страна си полага и тя туй питанѣе: тя са е опитвала да го рѣши съ свои-си данни.

Сподучила ли е? — Ако са недвоумѣхъ да отговорѣхъ: Не. Тя неможаше; и вѣрвамъ вий ще разберете твърдѣ лесно защо.

Най напредѣ нека я измѣримъ чисто и во всичката ѣ общность; защото тукъ както и на друго мѣсто ний не трѣба, та и не можемъ законно, да раздѣлимъ чловѣка отъ остатѣка на орѣдното и живо създание.

Послѣдователното появление на растенията, на животнитѣ и на чловѣка върху повърхнината на земното кълбо е фактъ. Геологическитѣ изнамѣрвания го потвърдяватъ; благодарение на тѣхъ ний ще имамъ право да потвърдимъ че по едно време никакво орѣдно същество неможаше да живѣе на лицето на земята; че послѣ е доста една минута когато на туй земно кълбо можали да живѣятъ нѣкои растения, нѣкои животни; че послѣ то е преминѣло на едно таквось състояние което е позволило да са поевѣятъ птицитѣ, млѣкохранинитѣ и тогазъ чакъ чловѣкътъ. Какъ сѣ станѣли тѣзъ послѣдователни появления? Отъ дѣ идѣтъ тѣзъ същества които ний видимъ по нѣкога изведнѣжъ да са поевѣватъ тамъ дѣто нищо подобно по напредѣ не е съществувало?

Повтарямъ да кажѣ още единъ пѣтъ, тѣзи питанія сѣ нерѣшавани, поне до днесъ. Тѣзъ орѣдни и живи същества, ний ги намѣрвами всички дошли; и ако ний ги виждами да са размножаватъ, да са развѣждатъ, то е всякога по пѣтя на ражданѣто. Всѣкога тѣ иматъ баща и майка. Но първий баща и първата майка ний не сме ги видѣли никога да са поевѣятъ. Прочее ний незнаемъ по кой начинъ тѣ сѣ станѣли; или ако щете по добръ, кои феномени сѣ предшествували и придружавали тѣхното раждане. Явенията, средствата които поддържатъ живота на едно същество дору и на едно тѣло сѣ твърдѣ различни отъ тѣзи които сѣ произвели туй същество или туй тѣло. Явенията, които сѣ довели поевението на животнитѣ и на растенията безъ друго сѣ били съвсѣмъ други отъ тѣзи които ги поддържатъ.

Може би въ предложението което исказвами тукъ да има нѣщо отвлеченно (абстрактно), и което нѣкои

отъ васъ немогѣтъ дозе отведнѣжъ; за туй нека дадемъ единъ примѣръ.

Вий познавате занятieto на часовникаритѣ, на механицитѣ; или най подиръ и вий сами, каквито и да сте, читатели на настоящитѣ ми редове, употребявате желѣзни или коршуняни орждия. Е добръ! Вий разбирате че можете най добръ да знаете часовника, който имате на рѣцѣтъ си, че сте кадърни да го настронте, да познайте най малката повреда въ колелцата му, да го очистите, да го направите като новъ, при това вий пакъ нѣма да знаете състава на тозъ часовникъ, нито какъ сж работени колелцата. Но най главното е че въ прегледванъето на единъ часовникъ нищо не показва какъ сж извадени изъ земята рудитѣ отъ които сж направени различнитѣ съчива, що влѣзватъ въ негова съставъ; какъ са е преобърнжло онуй вещество което е приличало на камъкъ или на земя, та е станжло такъвозъ нѣщо, което вий наричате металъ или руда. Но и безъ да ходите толкозъ надалечъ, влѣзте въ ковачницата, и вий тамъ нѣма да знаете какъ преобрѣщатъ желѣзото на чиликъ, какъ правѣтъ желѣзото да приема туй което зовѣтъ каление. Кое то ще каже че и самъ часовникарътъ, ако и да е ходилъ другагѣ да са учи, не знае какъ е направенъ голѣмия яй, който кара да върви цѣлия му часовникъ.

Когато са касае за растения, за животни, за орждни сжщества изобщо, ний сми какъто часовникарътъ който е училъ само часовникарство. Ний можемъ твърдѣ добръ да учимъ растението, животното или челоуѣка отъ погледъ анатомически или физиологически, да упознаемъ органитѣ и да разберемъ службитѣ; но нищо въ туй учение не ни дава да проумѣемъ кое е породило тѣзъ толкозъ сплетени, толкозъ невразумителни и толкозъ чудесни машини. Ний сми въ положението на часовникарътъ, който знае само своитѣ часовници; и по злощастие ний не сми еще намѣрили училище дѣто бихми могли да изучимъ толкозъ поне по тѣзъ работа колкото часовникарътъ и механикътъ могѣтъ оти да научѣтъ въ училището на художества и занаети.

Никой, повтарямъ да кажъ, не е присжтствувалъ

на първото появяване на нѣкое орѣдно сѣщество. Отлични и достовѣрни хора помислихъ че сѣ направили отъ всички части орѣдни сѣщества, растения и микроскопически животни. Туй нарекохъ самородни рождения. Но колкото пакти са опитахъ да повторѣтъ тѣхнитѣ опити съ потребнитѣ предпазвания да забранихъ влѣзването на зрънца които плаватъ постоянно около насъ, видѣхъ че сѣ бѣхъ измамили. Повече отъ всѣки другъ пактъ ний можемъ да речемъ че е тѣй; защото отъ нѣкое време насамъ, туй питанье са е повърнало върху чергата. Самородното рождение са виждаше йоще единъ пактъ подкрѣпано на гледъ, върху неопровержими доказателства; и, тозъ пактъ пакъ заблужденията, върху които почивахъ убѣжденията на неговиѣ защитници, сѣ тържественно доказахъ.

Нека кажемъ прочее свободно и безъ лѣжливи срамъ ний незнаемъ по никакъвъ начинъ какъ орѣднитѣ сѣщества сѣ могли да са родѣтъ върху повърхнината на земното кълбо.

Азъ са не боѣхъ, читатели, да ви исповѣдамъ слабостта въ името на днешнѣото знаяне. Недѣйте са повѣрѣва на чловѣци които казватъ че всичко могатъ да расправѣтъ; изобщо, тѣ сѣ таквизъ които знаѣтъ твърдѣ малко. Вий нѣма да намѣрите никога единъ истиненъ ученъ който са двоуми да ви каже: — Незнамъ. Во всѣки случай азъ съмъ задлѣженъ въ тѣзи минута да ви отговорѣхъ тѣй.

Тѣй, читатели, науката неможе да ви каже отъ дѣ иде чловѣка; но тя може да ви расправа отъ дѣ не иде. То е вече нѣщо дѣто може да обсѣди и да обсѣди съ положителность, нѣкои отъ предположенията които сѣ исказани въ нейното име, за да изложе нашето поевение върху земното кълбо.

Тѣзи предположения сѣ различни: но повечето отъ тѣхъ са отнасятъ на една главна идея, именно: че чловѣкътъ не е нищо друго освѣнъ едно животно преобразено и осѣвършенствувано; че той произлѣзва чрезъ пактя на преобразението, отъ животни които сѣ сѣществували преди него. Особито въ днешнѣо време, е ка-

зано това : челоѡкътъ е осѡвършенствуванъ внукъ на маймуната.

Ако имахми предъ очитъ си челоѡѡчески глави, и глави заети отъ тѣзи видове маймуни, които са наричали антропоморфи сирѣчь челоѡѡкообразни, защото въ нѣкои отношения тѣ най много приличатъ челоѡѡку; ако ги имахми казвамъ, отъ единъ погледъ самовий щѣхте да разберете, че, въ всички случаи, като смѣтами най важната салтъ часть, сирѣчь главата, преобразенията трѣбало да бѣждтъ твърдѣ голѣми.

Какъ и да е, тѣзи теория, която въ днешньо време са показа въ много и въ всѣнакви форми, не е нѣкоя твърдѣ нова теория. Има много време отъ какъ челоѡѡкътъ е поискалъ да са разбере и разесни чрезъ животното. Тя е дору таквазъ идея, която ний намѣрвами у много дивашки племена. Кога четемъ тѣхната история ний видимъ какъ тѣхното предание казва че тѣ произлѣзватъ отъ мечка, отъ касторъ (бобръ) и пр. и нѣкои дору сж помислили и за маймунитѣ. Има нѣкои таквизъ диваци които мислятъ че уранг-утангитѣ сж тѣхни братъ, които пазѣтъ мълчение за да ги не накаратъ да работѣтъ.

У дивацитѣ тѣзи идеи сж са поевили отъ злѣтълкуваннитѣ предания и отъ туй истинната имъ смисълъ са е загубила. У насъ образованието на челоѡѡка чрезъ преобразование отъ нѣкое животно са е поддържало въ името на науката. Ний намѣрвами въ нѣкои гръцки философи дири отъ туй предположение; но то са състави и уреди както прилича твърдѣ отъ малко време. Отъ срѣдата на послѣдния вѣкъ, въ 1755, единъ Френець, дѡ Майлетъ, обнародва една книга за да докаже че всички земни и въздушни животни сж станѣли отъ преобразени морски животни. Той правяше тритонитѣ на старовременнитѣ басни, морскитѣ челоѡѡвци, за които приказватъ срѣдновѣковнитѣ приказки, правяше ги наши прадѣди и като че искаше да отдаде ражданъето ни на самитѣ риби.

Малко подиръ обнародванието на тѣзи книга, единъ Англичанинъ, лордъ Монболдо, отличенъ антикаръ, написа и обнародва върху происхожденияето на езика една

книга зюбопитна поради много причини, въ която той са мхчй да докаже че просвѣтѣнный чѣловѣкъ не е нищо друго освѣнъ горскій-чѣловѣкъ (орангътъ) освѣршенствуванъ (1774).

Въ своята Зоологическа философия (1809) голѣмий натуралистъ Френець Ламаркъ поддържа мисълта че всичкитъ животни произлѣзватъ отъ други по прости животни чрезъ пхтя на преобразението; а колкото за чѣловѣка особито, той са опита да покаже какъ може да са знае че той е ималъ за праотець нѣкоя отъ най освѣршенствованнитъ по своята направа маймуни. Тѣзи е идеята която въ днешнѣо време са преработи като са основаваше върху доказателства новоизнамфрени отъ успѣхитъ на науката.

Въ сжщность, този начинъ да гледами происхождението на нашия родъ е едно частно приложение на едно учение по пѣлно, по общо, което бѣше излѣзло изъ Англия отъ единъ високозаслужившъ натуралистъ, Г. Карла Дарвина. Трѣба да ви расправѣж поне въ нѣколко думи туй Дарвиново учение. Да са опитамъ да го направѣж колкото ми е възможно по въ кѣсо и по бързо.

* * *

ПЪРВЪ ПОГЛЕДЪ ВЪРХЪ ЕСТЕСТВОТО.

(отъ Бюфона).

ПАВУНА.

Ако властѣта принадлежеше на хубостѣта, а не на силата, павуна би билъ, безъ противоречие, царя на птицитъ. Нѣма нищо друго върхъ което природата да е изсипала съкровищата си по великолѣпно: Високъ растъ, величественно обхождане, гордъ вървежъ, благороденъ образъ, съразмѣрность между високото му и тѣнко тѣло; съ една речъ, всичко, което служи за отличие

на едно същество, му е дадено. Подвиженъ и легкъ качулъ нашаренъ съ най богати краски, украсава главата му и я възвишава безъ да ѝ натъгне; несравнитъ му пера, като че съдържатъ всичко що привлича очитъ ни, кога глѣдаме прѣснитъ и приятни шарове на най хубавитъ цвѣтя; всичко що ги примрѣзва, кога глѣдаме бляскавитъ отражения на многоцѣннитъ камъни; всичко що ги очудва, кога глѣдаме великолѣпния блясъкъ на небесната дѣга. Природата е присѣдинила на пауновитъ пера не само всички небесни и земни бои, за да произведе изящното дѣло на величето си; нъ ги е още размѣсила, напрѣскала и напятила съ неподражаемата си кистца; та нарисувала едно изображение, което, чрѣзъ смѣсванието и противопоставянието на разнитъ шарове, дава тѣй ясна и очарователна свѣтлина, щото искуството не може нито да я подражае нито да я опише.

Такива ни са виждатъ пауновитъ пера, когато той са расхожда самичакъ кротко въ нѣкой пролѣтень день : Нъ ако почувствова нѣкое живо душевно сътресение, всичкитъ му красоти са увеличаватъ : Очитъ му са въодушевяватъ ; качулката му са размърдва ; дългитъ пера на опашката му, като са издигнатъ, откриватъ заслѣпителнитъ си богатства ; главата и шията му, като са възвижатъ благородно назадъ, са отбѣлѣжватъ съ приятностъ върхъ туй весело основание, гдѣто слнчевата свѣтлина по хиляди начини си играе, губи са и показва безпрестанно, и като че приема все новъ и по новъ и по приятенъ блясъкъ, нови бои по разнообразни и по сладки. Всѣко движение на птицата произвежда хиляди нови пятна, валнясти и бързотѣчни отражателни снопове, непрѣстанно замѣстювани съ други все разни и все чудни отражения и пятна.

Нъ тия свѣтли пера, които по бляскавостъ надминуватъ най краснитъ цвѣтове, увѣхватъ както тѣхъ и всѣка година падатъ. Павуна, засраменъ отъ загубата си, го е страхъ да са покаже въ това скърбно състояние ; та търси най тъмнитъ уединения, за да са окрие отъ човѣческитъ очи, догдѣто нова пролѣтъ, като му върне обикновенното украшение, го заведе на сцената,

за да са наслаждава тамъ съ галанията, които му правихтъ поради хубостъта; понеже претендиратъ, че истинна са наслаждава отъ тѣхъ, че чувствува, кога му са чудихтъ и че истинното сръдство съ което го принудватъ да раствори краснитѣ си пера, е да го глѣдатъ внимателно и да го ласкаятъ; а напротивъ, щомъ забѣлѣжи, че го глѣдатъ хладнокръвно и невнимателно, събира всичкитѣ си съкровища и ги скрива отъ тогова който незнае да имъ са чуди.

ЛЕБЕДА.

Въ всѣко общество, било отъ животни, било отъ чловѣци, насилието ражда тиранитѣ, а добрата власть — царетѣ. Льва и тигра на земята, орела и гарвана въ въздуха, царуватъ само чрѣзъ войната и владѣихтъ чрѣзъ злоупотрѣбляването на силата и чрѣзъ свирѣпостъта. Когато лебеда, съ величието и приятностъта, царува въ водитѣ надъ всички названия, които съставляватъ една спокойна империя. Той, съ могъществото, силата, дързостъта и съ желанието да ги не злоупотрѣбява само за забрана, знае да са сражава и да побѣждава безъ нѣкога да нанадне. Кротакъ царъ на воднитѣ птици, не са бои никакъ отъ въздушнитѣ тиранни; той чака орела безъ да са плаши отъ него; отблъсва нападенията му, като противупоставя сръщу оржжията му ѣкитѣ си пера и като го удря съ едното си силно крило, което му служи вмѣсто щитъ: тѣй щото побѣдата често увѣнчанашестванията му. Но понеже всички воюющни птици почитатъ тоя гордъ неприятель, той винаги мирува, и живѣе върху бесчисленното множество водни птици, като тѣхенъ приятель а не царъ; за това и тѣ доброволно са водчиняватъ на закона му. Той е началника и първий жителъ на една мирна республика, на която членоветѣ никакъ са не боѣхтъ отъ господаря, който иска само щото му са пада и желае всѣкога тишината и свободата.

Приятния образъ у хубавия изглѣдъ отговарятъ на естественната лебедова красота. Той задоволява всички зрители; украсява и развеселява всичко прѣзъ дѣто ми-

не; обичатъ го, хвалятъ го и му ся чудѣтъ. Никой други видъ не заслужва толкосъ уважение. Наистина, нѣма друго сжщество, върхъ което природата да е распржснала толкосъ отъ благороднитѣ си и сладки грации, които ни припомнятъ най очарователнитѣ ѣ дѣла: правилни тѣлесни членове, валчеста форма, приятни обикаляния, чиста и бляскава бѣлина, пѣргави и чувствителни движения, положение ту въодушевено, ту съвсѣмъ отпуснато.

Зарадъ благородното удоволствие и зарадъ лесното и свободно движение въ водата, трѣбва да го почитаме не само като най добрия крилатъ мореплавателъ; нѣ и като най красний образецъ, който ни е дала природата за въ мореплавателното искусство. Високата му шия и издаденнитѣ му обли гърди, дѣйствиелно приличатъ на корабовий носъ, който пори водата; широкия му коремъ представя карената (подводната частъ) на кораба; тѣлото му, наведено на напѣдъ за да плава по свободно, са укривява назадъ и зема форма, като задницата на кораба; опашката му е истинско кърмилло; краката широки лопати, а голѣмитѣ му полуотворени и полегка надувани отъ вѣтара крила, сж платната, които каратъ живия корабъ; корабъ и управителъ въ сжщото врѣме.

Горделевъ за благородството си и ревнителъ на хубостъта си, лебеда, като че са хвали съ преимуществата си; оглѣдва са насамъ нататѣкъ, като че иска все да го хвалѣтъ и да привлича хорскитѣ поглѣди; и наистина ги привлича, било кога плаватъ въ вкушъ и прѣдставляватъ отдалечъ крилата флота, било кога са раздѣлятъ и приближаватъ къмъ брѣга. Щомъ ги повикатъ, дохождатъ все повече и повече на близу, за да имъ се чудѣтъ и маѣтъ на хубоститѣ и приятноститѣ, които чрѣзъ хиляди грациозни и кокетливи движения, показватъ.

Освѣнъ природнитѣ преимущества, лебеда има и преимуществата на свободата. Той не е въ числото на тия роби, съ които можемъ да са са обхождаме както щемъ. Свободенъ е у водитѣ ни, живѣе и ходи изъ тѣхъ, като са наслаждава съ независимостъта си, безъ да по-

мисли нѣкога за робуване. Той, кога му скимни, обикаля водитѣ; исплавва на брѣга; отдалечава са отъ него, или дохожда да са защити и скрие въ нѣкоя трѣстъ отъ неприятеля си, или да се впусни въ далечнитѣ заливи. Послѣ, като му омрѣзни да ходи самъ, събира се съ другитѣ и приближаватъ съ голѣмо удоволствие камъ челоуѣка, когото мислѣтъ за гостъ и приятель; а не свой господарь и тиранъ.

Проститѣ ни, нѣ мѣдри прадѣди, вмѣсто да пѣлнѣтъ градинитѣ си съ искусствени красоти, употрѣблявали живи естествени. Съ лебедитѣ украшавали вадитѣ си; съ тѣхъ развеселявали пуститѣ хавузи на лѣтнитѣ си полски кѣщи; съ тѣхъ украшавали повечето рѣки, даже и рѣкитѣ на по главнитѣ градове.

(Прѣведе) Михалъ Теневъ.

ТѢЛЕСНОТО ДВИЖЕНИЕ

Отъ хигіеническа точка на зрѣніето

По Д-ра Кодима

написалъ Панайотъ Семерджіовъ.

I.

Кой е тѣлесно по ягкъ и по силенъ? да ли онзи който работи съ перо и съ игла, или онзи който работи съ чукъ и мотика? — Мисля че никому не ще бѣди тежко да отговори на това питанье. Движеніето оягчава тѣлото; защото колкото единъ тѣлесенъ членъ повече се употребява, толкова той става по ягкъ; но разумѣва се че това движение тоѣба да бѣди съ мѣрка, и че почивката, както и храната, трѣба да отговарятъ на изискваніето на този членъ.

Съ движеніето на тѣлото подбужда се теченіето на кръвта, бѣлѣтъ дробъ повече ся растяга, кожата по добръ

пуща испареніята, и цѣлото тѣло се чисти отъ непотрѣбнитъ за него честицы. Съки отъ практика знае, колко му се ослажда ѣданието, ако той предварително е работилъ или много ходилъ. Слѣдъ тѣлесното движеніе тѣрбухътъ по лесно и по бържи върши своята работа; но не само тѣлото, ами и самата душа има полза отъ това движеніе. Можи съки отъ практика да знае, когато е былъ въ грижи, и когато душата му е была отпаднала, колко е подѣйствовало на него едно просто движеніе — една проста расходка; туй движеніе го е ободрило и накарало да осѣти въ себе си сила съ която можи да се бори противъ различни пещастія и да поднесе различни непріятности. Съ една речъ, съко умѣрено тѣлесно движеніе оягкчава тѣлото, осигорява здравіето и ободрява душата.

Обратно виждами, чи онзи който се малко движи, а много стои въ кѣщи, има слабъ тѣрбухъ, тѣй щото той (тѣрбухътъ) не е въ състояніе да смѣли дадената му храна; а пакъ и колкото смѣли, не е съвършенно чиста; слѣдователно цѣлото тѣло приема слаба и лошава храна. А освѣнъ това въ червата нѣма потрѣбното движеніе, непотрѣбната храна остава дълго врѣме въ тѣхъ и тѣлото неможи да се очисти съвършенно отъ непотрѣбныйтъ този калъ. Слѣдствіята отъ това сж: болѣсти въ черныйтъ дробъ и въ червата отъ една страна, а малодушіе отъ друга. Въ таквътъ случай тѣлото е блѣдо, сухо, или пѣкъ можи да бѣди и дебело, ако храната е добра, а трудътъ малко; но тѣзи дебелина незначи че той е здравъ и силенъ, но обратно — но отбратно слабъ и тѣлесно болѣнъ.

Когато достойната кѣшовница иска за кратко врѣме да види патката си дебела, какво прави? — затваря я въ курникътъ и не ѝ допуща никакво движеніе. Патката добива голѣмъ черъ дробъ и много масть подъ кожата си. Черныйтъ дробъ сѣ повече и повече расте, колкото по малко движенія ставатъ. Освѣнъ това, въ недостаточното движеніе на тѣлото, иматъ коренътъ си сичкытъ нервозны болѣсти.

Мысля че ще бѣде излишно да говоря по нататѣкъ за ползата отъ тѣлесното движеніе. Сега да премина на другый въпросъ: какво движеніе може да ни бѣди най полезно? — Такова, каквото ти е възможно да направишъ, пріятелю;

сѣки день се расхождай, тичай, ѣзди на конь, плувай, играй, копай, цѣпи дърва и т. н. избирай каквото най харесва, и работи до като се неуморишъ; ако си дебелъ до като се испотишъ; ако си сухъ до като се неистоплишъ.

Най голѣма полза има отъ тѣлесното движеніе, когато то става изъ вѣнъ собата — на полето. Работниците по фабрикутъ наистина доста много работятъ и продължително правятъ тѣлесны движенія; но то малко имъ помага, понеже става въ затворены собы, а не на чистъ въздухъ, подъ открито небо.

Ако искашъ съ тѣлесны движенія да продължишъ своето здравіе, то трѣба да си изберешъ такава работа, въ която ще могатъ сичкитъ си тѣлесны членове да се упражняватъ, както и сичкитъ ти жили да се растягатъ. Ако ли неможешъ да си намѣришъ такава работа, тогава направи щото единъ день ако работятъ рѣцѣтъ ти, други день да работятъ краката ти и т. н. до като не остани ни единъ членъ неупражненъ, както и ни единъ пренапрегнатъ.

II.

Ходяніето е много полезно тѣлесно движеніе, а особено на чистыйтъ въздухъ, на полето, или въ нѣкоя гора. Който можи, нека сѣки день да излѣзва на расходъ, безъ да гледа да ли е лѣто или зима, дѣждъ, снѣгъ или вѣтаръ; зимната расходка е най много ползователна за здравіето, а че и вѣтарѣтъ не вреди. За да се увѣримъ въ това, нека попытамы пощаджіята: да ли коньето му по тичатъ когато сж съ вѣтарѣтъ, или когато сж противъ него? и ще видими че отговорѣтъ му е «когато сж противъ вѣтарѣтъ»; а то е съвсѣмъ естествено, защото на този начинъ въ бѣлийтъ дробъ влѣзва по много въздухъ и кръвьта се по добръ очистя. Само охтичавитъ и съвсѣмъ отслабналытъ хора можемъ да изключимъ отъ това правило.

Ходяніето по баиръ е по ползователно отъ колкото по равнина, защото въ такъвъ случай сичкитъ почти членове се намѣрватъ въ движеніе, а и дѣханіето по добръ се извършва. Кога се расхождашъ, по добръ е да ходишъ надалечъ, отъ колкото на близо че много пѣтя да се поврѣщашъ. Ако имашъ пріятель когото обичашъ и който сподѣля твоего

мнѣніе, расхождай се съ него ; ако ли нѣмашъ, по добръ е да ходишъ самъ.

Освѣнъ това препорѣчвамъ на сѣкиго, щото на двѣтъ недѣли, или поне на мѣсецътъ единъ пѣтъ да преминава пеша пространство отъ 5-6 часа ; съ такова пѣтуваніе тѣлото ся оягчвава и става непрестѣпно на какви да е болѣсти. Почти сичкиятъ онѣзи, които сж живѣли много години, быде сж добры пешацы, ходяли сж много и далечъ. Най угодно врѣме за расхотка е предъ обѣдъ, или три сахатя послѣ обѣдъ. Сѣко ходяніе както и сѣко заниманіе, было то тѣлесно или душевно, вреди на здравіето, защото силата която щѣше да се употрѣби за смиланіе на храната, унищожава се при извършванъето на почетото дѣйствиѣ, и тѣй тѣрбухътъ остава безъ сила и неможи да смѣли както трѣба храната. Кѣщнытъ животны ни даватъ най добръ примѣръ за това : тѣ щомъ се наѣдатъ, лѣгатъ и си почиватъ.

III

Чудно е наистина, до каква слабостъ и изнеженность сж достигнали нашитѣ госпожи и госпожицы въ градовѣтъ, а особено въ по главнытъ. Тѣ на нѣколко минутна расходка казватъ вече че сж уморены — като че не сж створены за ходянье ; но я ги повикай на балъ да видишъ какъ ни на една нѣма да дотѣгне и нѣма да се умори ако ще да играе макаръ и цѣла нощъ. Да, тѣ на радостно сърдце вършатъ това, безъ да мыслятъ на жалостнытъ слѣдствія и погибелны болѣсти, които послѣ може да слѣдовать. Но съ това азъ не искамъ да вѣставамъ противъ игрытъ ; напротивъ азъ исповѣдвамъ че тѣ сж потрѣбны даже за женитѣ, защото имъ даватъ прилика за едно добро и полезно тѣлесно движеніе ; а вѣставамъ противъ начинътъ по който се извършватъ тѣзи игры, и отъ тѣзи точка на зреніето казвамъ че сж вредителны за здравіето. Този не добръ начинъ е дѣто тѣзи игры, тѣй наречены балове, ставатъ нощя и въ затворены мѣста. Свещытъ които сж опредѣлены да разсѣтляватъ това мѣсто, зематъ значителенъ дѣлъ отъ кислородътъ, който се намѣрва въ въздухътъ и когото непрестанно поемами, и тѣй намаляватъ количеството на този елементъ, толкова потрѣбенъ за нашыйтъ животъ ; отъ друга

страна многото хора омърсявакъ чистыйтъ въздухъ и той се разиѣсва съ ситныйтъ прахъ, който се дига слѣдъ играњето, тъй щото за кратко време, присѣтветвующытъ сж принудены да поематъ не само въздухътъ който е вече былъ въ дробътъ имъ, но даже и прахътъ който се подига изъ подъ краката на играчитъ. А какво слѣдова отъ това ? — неспокойствія и различни болѣсти. Най добръ е ако ще се играе да се играе на отворено мѣсто, като на дворъ и т. н. но знаемъ че много госпожицы ще ми приложатъ на това че : на такива мѣста неможе да се играятъ лансета, кадрили и др. т. Но азъ ще ги попытамъ : да ли такива игры сж необходимо потрѣбны за насъ ? да ли ный безъ тѣхъ неможемъ ? или пъкъ трѣба за кефътъ на чуждытъ игры и за волята на нѣкои, тъй наречены, цивилизованы, да трошимъ здравіето си и да опитваии на себе си различни болѣсти ? — Азъ препорѣчвамъ народнытъ наши хора, като ползователно тѣлесно движеніе ; но при това трѣба да забвляжа, че онзи който побледней и когото захване да бode въ грѣдытъ, да остави играта — за него не е играње. Ни една жена която има мѣсечно време, или която е тежка, както и онъзъ която има дѣте да сучи, нетрѣба да играе.

Често се говори, че послѣ играта е вредително да се пие студена вода. Нѣкои казватъ че сж пили, а даже и ледъ сж били послѣ играње, и пакъ не имъ е нищо. Други пъкъ твърдятъ, че нѣкакви грѣдни болѣсти въ тѣхъ иматъ коренътъ си отъ това, дѣто послѣ играње сж пили студена вода. На кои слѣдователно да се вѣрва ? еднытъ и другытъ иматъ право ! Какво ни преостава сега да правимъ ? — Нищо друго, освенъ да гледами какво правятъ животнытъ. Дай на умореныйтъ и испотенъ конь да се напие съ студена вода и го остави да си почива : за нѣколко време ще видишь че той се е повредилъ и оболялъ ; ако ли пъкъ слѣдъ напояваньето го карашъ йоще 2 сахата пѣтъ, ще видишь че нищо нѣма да му стане. Отъ туй слѣдователно можемъ и за насъ да си извадимъ слѣдующето правило : ако въ играта си се уморилъ и искашь да се расхладишь съ малко вода, то пий колкото си жеданъ, но само тогава ако мыслишь пакъ да продължишь играта ; въ противенъ случай т. е. ако нѣма

вече да играешъ, то трѣба да чакашъ баримъ 1 сахатъ, че тогава да піешъ, но пакъ малко.

IV

Голѣма полза принася на здравіето играеніе съ топъ. Тѣзи игра въ Италия е обща пріета, съ нея се занимаватъ най голѣмытъ и най почтены господа. При насъ нѣкой търговецъ или занаятчія да земе да играй на топъ, ще му се смѣятъ сичкытъ и ще го държатъ за чловѣкъ съ болнавъ мозъкъ. Нашытъ граждани повече прѣдпочитатъ да стоятъ въ затворенытъ, задушены, съ дымъ и съ сѣкаквы испаренія пълни кафенета или собы и да играятъ на табли или карты, отъ колкото да направятъ едно толкова полезно за здравіето движеніе съ джусванъето на топътъ и завтичаніето да се улови. Не по малко полезно е за здравіето играта на царство съ която ся турятъ въ движеніе сичкытъ почти тѣлесны членове. Но не само че ный не се занимавамы съ тѣзи игры, но често даже и на дѣтцата си ги забранявамы безъ да знайми че такива игры много повече помагатъ за здравіето на дѣтцата ни отъ колкото най искусныйтъ докторъ. Които родители искатъ да видятъ дѣтцата си бледы, малодушны, слабы и т. н. нека ги задържатъ при себе си въ затворенытъ собы и нека имъ забраняватъ поменатытъ игры, както и много други подобны на тѣхъ.

Съ голѣмъ успѣхъ на нашето здравіе дѣйствува ѣзданъето на конь, защото отъ една страна тѣлото ни се напруга; а отъ друга, сичкытъ ни членове се растрѣсватъ. Който болува отъ различни болѣсти въ черныйтъ дробъ, или който е запечанъ т. е. на когото червата полегка работятъ, той нека сѣки день ѣзди и ще се увѣри че ще му бѣде по добръ. Много по полѣзно е ѣздианіето, отъ колкото возаніето съ кола; но тука трѣба да забѣлжа че ѣздианіето струва само за лѣтно време; зимъ е по добръ да се ходи пеша. Нѣкои докторы препорѣчватъ ѣзданъето като средство противъ охтиката — само по себѣ си се разумѣва че йоще въ началото на тѣзи болѣсть — въ противенъ случай сѣкакъ е по добръ да се поиска съвѣтъ отъ докторытъ.

Не малко е полезно тѣлесното движеніе чрезъ плуваніе; но въ този случай трѣба да бѣдемы много предпазли-

вы. Трѣба: 1) колкото е водата по студена, толкова по малко да оставаи въ нея; 2) Колкото сми повече хладнокръвны, млади и слаби, толкова по скоро трѣбва да излизамъ отъ водата.

V

Най голѣма полза принася на здравіето редовното тѣлесно упражненіе или гимнастиката. Тѣзи — почти наука ни учи не какъ да си упражняваи единъ или други само тѣлесенъ членъ, но сичкытъ членове и сичкытъ мишцы, разумѣва се съразмѣрно; защото само на този начинъ тѣлесното упражненіе е съвършено. Въ гимнастиката чловѣкъ трѣба да скача, да тича, да се катери, да се овисва на рѣцѣтъ си и други такива движенія, до като ни една жила, ни една мишица не остане неупражнена; съ една речъ, до като сичкото ни тѣло се неупражни и не стане по ягко.

Гимнастиката не е новооткрита наука. Старытъ народы, а особено Гърцытъ и Римлянытъ, имаха за нѣщо съ-всемъ обикновено да правятъ тѣлесны упражненія. Въ оно-ва време се упражняваха не само най първытъ, но и най простытъ гражданы, млади, стары, сиромасы и т. н. Гимнастиката тогава се считаше за толкова необходимо потрѣбна, както днесъ се счита смѣтаньето. Платонъ, великыйтъ Аристотель, знаменитыйтъ Сократъ; както и сичкытъ други философы, държавници и мѣдрецы, много оцѣняваха тѣлесното упражненіе; сѣка държава или община, дѣто народътъ не се занимавалъ съ гимнастиката, считаха за необразована, и злѣ уредена; тѣй сѣщо и сѣкиго който се грижеше само за своето душевно, а не и тѣлесно възпитаніе, считаха за получеловѣкъ. Жално наистина дѣто е дошло време да сѣ се забравили, даже и презрѣли идеитъ на знаменитытъ тѣзи философы. Нашето тѣло въ днешньо време се счита само като затворъ на душа, и ный безъ сѣко съжаленіе го мѣчимъ съ бой, както и съ рѣпа, лукъ, краставицы и съ други такива безъ сѣкаква полза їддѣнята. Тѣлото има своитъ права, както и душата; то не е като товаръ или като затворъ на душата, но като неинъ слуга и средство съ което тя изпълнява своитъ намѣренія. Заради това, слугата трѣба да бѣде добръ, здравъ и ягкъ; а не слабъ и мѣршавъ.

Съ тѣлесното упражненіе не подкрепяи само тѣлото, но посредно и душата. Человѣкъ тѣлесно упражненъ, непропада тѣй лесно, не се уплашва отъ каква да е опасностъ, не изгубва тѣй бърже съжденіе; става ягкъ, неустрашимъ, храбръ, че и доста досетливъ. Пословицата казва; «въ здраво тѣло, здрава душа.»

Тѣлесното движеніе служи не само да запазимъ здравіето си, но даже и да го повърнемъ ако сми го на нѣкой начинъ изгубили! Римскійтъ историкъ Плутархъ разказва, какъ знаменитыйтъ ораторъ Цицеронъ въ начало е былъ слабъ и болничавъ, а особено е теглялъ отъ нѣкаква болѣсть въ жърбухътъ; за да оздраве, отиде въ Атина, дѣто въ онова време гимнастиката е была добръ развита. Той тамъ прилѣжателно правялъ тѣлесны упражненія и за три мѣсеца съвършено оздравялъ; а гласътъ му който по напредъ былъ присипналъ, сега станалъ ясенъ и грѣмливъ. По нататѣкъ Плутархъ разказва за Юлія Цезаря, какъ е былъ много сухъ, бледъ и слабъ человѣкъ; какъ често е страдалъ отъ главоболія и невестица; но щомъ е стѣпилъ въ войнишкийтъ лагерь, дѣто за примѣръ на своитѣ войници е търпялъ стѣкавы неудобности и напруганія: той се оправилъ и оздравялъ съвършено.

Знаменитыйтъ грѣцкый докторъ Іеродикъ, препорѣчваше тѣлесното упражненіе като първый и главный лѣкъ за обдържанье на нашето здравье. Той много и различни болѣсти чрезъ тѣлесното движеніе тѣй сполучно изцѣри, щото му предписваха нѣкаква извънредна сила, която не дава на хората да умиратъ, ами имъ продължава животътъ.

За кои болѣсти особено се предписва тѣлесното упражненіе, то е предмѣтъ на докторътъ. Но азъ пакъ ще кажа нѣколко речи относително за това. Тѣлесното упражненіе е отъ най голѣма важность при исцѣряванъето не еднаквостъта въ плѣщитѣ, и когато гърбътъ расте повече на една страна. Това обыкновенно се случва при женскійтъ полъ и при богатитѣ дѣтца, които сж съ голѣма нежность отхранены. А въ какво се състои тѣзи не еднаквостъ? — въ това, дѣто една страна е по ягка отъ друга и дѣто обыкновенно дѣсната добива превъсходство надъ лѣвата. По ягката страна излязва на възъ и стои по високо, а по сла-

бата остава по на вжtria и по низко. Какъ слѣдователно трѣба да се помогне въ такъвъ случай? — съвсѣмъ едно-ставно: по слабата страна трѣба да се укрепява и оягкчава; а то се постига съ редовны движенія на ржката и рамото което болѣдува. Такова движеніе е най добръ да се прави до като дѣтето е йоще малко, защото въ това време най много расте.

Горѣречената неправилность въ плещытъ и въ рамена-та има своето начало въ люлката. Грижливата майка въ на-мѣреніе да порасте дѣтето й правилно, завива го и го стяга въ повивката му колкото можн; а то е главното дѣйствіе което най много поврежда дѣтцата. Майката си представлява дѣтето като дърво и мисли че правилното му порастваніе за-виси отъ доброто повиваніе и ягкото стяганіе, а то е по-грѣшка, защото кой завива и кой стяга дърветата въ гора-та, когато тѣ повечето растжтъ правилно? а пъкъ отъ друга страна, можн ли чувствителното дѣте да се сравни съ нечув-ствителното дърво? Зеръ не е голѣма мжка за дѣтето, когато то толкова се стяга? Зеръ и то не се труди да добіе сво-ята свобода и да се освободи отъ ярема въ който го пола-гами? — То си мжрда крачката, ржчикытъ и гледа колкото му е възможно да се избави отъ стегнатата си завивка. А-ко слѣдъ трудътъ си сполучи да извади и двѣтъ си ржчик-кы, то добро; ама ако извади само едната? то я мжрда на самъ, нататкъ, дига я, слага я и т. н. съ което я подкре-пява и оягкчава, слѣдователно става размърно по здрава отъ онѣзи която не е могло да извади; а то е темель и начало на едно криво и несъразмърно порасване .

Да се избѣгнатъ такива недостатъцы, препоржчва се слѣдующето правило: « Майкытъ не трѣба да завиватъ дѣт-цата си, освенъ като ги носятъ нейде извънъ кжщи, или а-ко и да ги завиватъ, то трѣба толкова слабо, щото свобод-но да могатъ си движи ржцѣтъ и краката. При това йоще трѣба да пазятъ да не се обърне дѣтето на една страна и въ такова положеніе да остане дълго време.

VI

При въспитаніето на дѣтцата въ училищата, тѣлесното движеніе и упражненіе е тжй потрѣбно, както и душевното

въспитаніе; защото да развиваи умственнѣ силы, а тѣлото да оставаи въ небреженіе значи сѣщо, като на малко тѣло да туряи размѣрно голѣма глава. Въ сичкѣтъ училища тѣлесното упражненіе трѣба да е тѣй важенъ предметъ, както е и Математиката. На този само начинъ ще отстрани непослушността отъ дѣтцата както и тѣхното съгмурване противъ което толкова се тѣжатъ тѣй често взаимнѣтъ учители, и за прикратаването на което тѣй често употребяватъ тѣлесно наказаніе, безъ да знаятъ че то произлѣзва отъ голѣмата живостность която дѣтцата естествено притежаватъ.

Просветенѣтъ държави отдавно сѣ пріели тѣлесното упражненіе въ своитѣ училища като особенъ и важенъ предметъ; а нашѣтъ общини и училищны настоятелства нити не мислятъ на това. Коя е причината дѣто този предметъ не се удостоява съ никакво вниманіе отъ тѣхна страна? азъ положително не знамъ; но сѣкакъ трѣба да я търся въ неопытността дѣто се крѣятъ много недостатѣци въ поглѣдомъ на нашето образованіе. Като не имамъ за предметъ да издирвамъ тѣзи причина, азъ обрѣщамъ слабѣтъ си гласъ къмъ нашѣтъ общини и училищны настоятелства, подъ надзорството на които се намѣрватъ нашѣтъ училища, и ги моля да зематъ въ вниманіе този толкова важенъ за здравіето на дѣтцата ни предметъ и да го введатъ въ училищата — ако не въ сичкѣтъ, то баримъ въ основнѣтъ. Ако учителѣтъ не знаятъ да предаватъ този предметъ, то сѣки докторъ е въ състояние да ги научи въ теченіето на 2-3 сахатя; а и азъ ще изложа тука по главнѣтъ точки: 1) Първо е движеніето на рѣцѣтъ (въ рамената) горѣ, долу, на предѣ, на задѣ, на дѣсно, на лѣво; 2) Правъ съ издигнаты рѣцѣ да опишешъ кръгъ въ въздухѣтъ; 3) Да прививашъ тѣлото си на дѣсно, на лѣво, на предѣ и на задѣ; 4) Дълбоко да въздѣхашъ съ дигнаты рѣцѣ; 5) Рѣцѣтъ си да туришъ на гърбѣтъ си и да ги мѣрдашъ на долу на горѣ; 6) Рѣцѣтъ си до лактетѣ згнати да мѣрдашъ на предѣ на зѣдѣ; 7) Рѣцѣтъ си сплетени да простирашъ равно на предѣ и на задѣ; 8) Едната си рѣка на предѣ, другата на задѣ прострени да държишъ и бърже да ги променявашъ.

СКАЗКА

Списана и сказана отъ Стефана И. Попковъ,
въ Свищовъ, 22 Септем. 1874.

Увѣренъ съмъ че сичкитѣ присѣтвуѣщи като имѣтъ предъ видъ и като сърдечно желятъ общенародниятъ ни напредѣкъ, ще имѣтъ търпѣнието да поразискувами цѣльта на нашето Читалище, която цѣль има за прѣдметъ общенародния този напредѣкъ.

И тъй цѣльта на Свищовското читалище, печатана въ устава на това читалище е: Да достави на читающата публика срдства за прочитание; да подпомага българската книжина; да улеснява сиромашкитѣ ученици и въобще да распространява образованието помежду народа. Тѣзи си цѣль или тѣзи си длѣжности, читалището още отъ основанието си малко много ги е изпълняло. До колко и какъ ги е изпълняло, това са е разгледжало много пѣти особено въ края на читалищната година, когато настоятелствата на читалището сж давали отчетъ за дѣлата си.

Цѣльта на читалището е исказана въ малко думи, нѣ, развита, тя обема много нѣщо, и като доде до полагание въ дѣйствиe, тогазъ виждами че са изискватъ таквизи условия, които почти съвсѣмъ не зависятъ отъ настоятелството, което членовѣтъ на читалището сж благоволили да отрѣдѣтъ. И отъ тамъ слѣдва че добриятъ както и лошевиятъ вървежъ на това читалище зависи отъ добрата или лошевата воля не само на неговитѣ членове въобще, нѣ на сичкитѣ граждани; или не само отъ доброто или лошевото расположение къмъ това читалище на неговитѣ членове въобще, нѣ отъ доброто или лошевото расположение на сичкитѣ граждани. Работата на читалището като е обща, изисква са и общото съдѣйствиe на сичкитѣ благоразумни и родолюбиви граждани и отъ тамъ заключавами че, ако нашето читалище заслужва похвала, тѣзи похвала са отнася на сичкитѣ граждани, които сж съдѣйствували за полагание въ дѣйствиe цѣльта на читалището. Тѣй сжщо, ако нашето читалище заслужва уко-

ряване, туй укоряване са отнася на сичкитѣ граждани, които не сѣ благоволили да съдѣйствуватъ за полагане въ дѣйствиe цѣльта на това читалище.

За да са разясни по добръ горѣказанното, нека разглѣдамы по на дребно цѣльта на това наше читалище: Тамъ най напредъ е казано че читалището е длъжно да доставя на читающата публика сръдства за прочитаніе. За да изпълни това задължение, читалището трѣбва да приема сичкитѣ вѣстници, които са издаватъ на български, сичкитѣ периодически списания, издавани такожде на български и сичкитѣ по любопитни и интересни книги, издавани сѣ на нашиятъ языкъ. Освѣнъ това и нѣкои вѣстници, периодически списания и книги издавани на по главнитѣ и намъ познати азици, като нѣмски, френски, руски и др. За да изпълни поне до нѣйдѣ това читалището, трѣбватъ му да иждивява поне до двѣ хиляди гроша за година. А пакъ ний можемъ да кажемъ че читалището въ това, както и въ другитѣ точки на цѣльта си, располагало са е съобразно съ сръдствата си. Второ да подпомага българската книжнина. Напр. приготвила са нѣкаква полѣзна книга по нѣкакъвъ прѣдмѣтъ. Този, който я приготвилъ, нѣма сръдства да я напечата. Читалището трѣбва да я напечата по нѣкакви си условия съ онзи, който я е приготвилъ. Ако би само по една книга да напечатва на годината, читалището трѣбва да има на свое расположение три, четири, петъ или повече хиляди гроша, споредъ книгата, за да я напечата. Отъ тѣзи втора своя длъжностъ читалището е изпълнило твърдѣ малко, като е напечатало само два букваря. И нетрѣбва да го обвинявами за това при таквъзъ положение на сръдствата, съ които то располага. Третата длъжностъ на читалището е да улеснява сиромашкитѣ дѣца ученици. Тѣзи си длъжностъ можемъ да кажемъ читалището най много е изпълнявало, като е иждивявало и иждивява най малко по хиляда двѣ хиляди гроша поне за доставяние разни учебници, книги за писаніе и други потрѣбни за сиромашкитѣ ученици, като е давало награди за отличнитѣ ученици и други. Най сетнѣ четвърта длъжностъ на читалището е да распространява образованието по между народа. Подъ распространение образованието помежду народа най много разбирамы ний да помага читалището и

правствено и материално тамъ, дѣто нашитѣ съотечественници било по несъзнание, било по нѣмание сръдства или съвсѣмъ не поддържатъ училища за образование на младитѣ, или дѣто поддържатъ има голѣми недостатъци въ поддържанieto имъ. Тѣй са напр. селата тука по казата. Читалището прѣди двѣ години бѣше отворило на четири села училища, като ги подпомагаше и то по нѣщо. Сега тѣзи села сами си поддържатъ училищата, стига читалището да не ги лишава поне отъ моралната си помощъ. Нъ то слѣдъ като приучи селянетѣ отъ горѣпомянатитѣ села да си плащатъ сами на учителитѣ, трѣбваше да прострѣ своята помощъ пакъ на други села; по това то неможѣ да направи по нѣмание сръдства. Съ тридесетъ или най много съ четиридесетъ членове, които има читалището, какво става? Могатъ ли да достигнатъ събранитѣ пари поне отъ малко-малко за разнообразнитѣ поменати точки отъ цѣльта на читалището?

Ето колкото разисквами цѣльта на читалището, виждами че то твърдѣ малко е изпълнило отъ своята цѣль. Ако е вина това дѣто не са изпълня цѣльта на читалището напълно, да ли тѣзи вина трѣба да са отдава на настоятелствата, които то е имало и има? да ли на неговитѣ сжществуищи членове? не, съкой вижда че не. Ако е това вина, казвамъ, тѣзи вина са отнася на сички онѣзи, които не сж благоволили да бждѣтъ членове на читалището; защото колкото по много членове има читалището, толкози и неговитѣ сръдства ще са умножаватъ; а колкото сръдствата му нарастватъ, толкозъ по удовлетворително си изпълня то цѣльта. Както пакъ видѣхми читалището е изпълняло сичкитѣ точки на цѣльта си до толкозъ, до колкото му сж позволявали неговитѣ сръдства. А какъ именно и колко опредѣлено е изпълнявало то сѣка точка отъ цѣльта си, за това не изложихми тука; защото не ни е намѣрението да давами отчетъ на читалището за изминѣлитѣ години, нѣщо което са е изпълняло, когато му е било рѣда и врѣмето; нашето намѣрение е, като помянувами тѣзи цѣль на читалището, да можемъ нѣкакъ да я изпълнями по точно или въ по голѣмъ размѣръ.

За другитѣ точки отъ цѣльта на Читалището можемъ поне да са утѣшавами или да са ласкаемъ, като казвами че

то по възможности ги изпълня и ще ги изпълня, и по удовлетворително изпълнение отлагам за по благоприятни обстоятелства; нъ Читалището има една длъжност отъ вида за распространение образованието между народа, която длъжност не търпи отлагане, и тази негова длъжност е да съдействува въ подпомагане на бъднитѣ училища по Македония, мисля че случая го изисква да ми са позволи да прочетѣ единъ изводъ отъ изложението на Македонската дружина: « Македония, казва тамъ, прѣдмѣтътъ на сичкитѣ наши
« грижи и вниманія са намѣрваше въ срѣдъ най голѣми раз-
« тѣрвания. Екѣтъ отъ единъ сладкогласенъ позивъ, който
« призоваваше нейнитѣ синове на събуждане отъ летарги-
« ческий сънъ, който ги викаше да възстанѣтъ изъ мрачна-
« та пропастъ на невѣжеството и който най подиръ по-
« казваше свѣтлата зора на народното учение, този екъ бѣ-
« ше са разлѣгналъ комахай въ сички краища на тази исто-
« рическа областъ. На съкадѣ почти са бѣхж извѣстили че
« братска рѣка на помощъ имъ е прострѣна за отърване отъ
« угрожающата ги ламя на еллинизма. А въ туй врѣме дѣ-
« шерята на най фантастическитѣ блѣвувания, исками да
« кажемъ за еллинизма, като са виждаше тѣжко ранена отъ
« несполуката на своята велика идея, яростно и буйно са
« бѣше развилнела съ сичкитѣ си сили и съ сичкитѣ си
« срѣдства. И въ своето пробуждане напѣтъ единородци въ
« Македония са виждахж обиколени отъ многобройни еллински
« пропаганди, които гуждахж хиляди спѣнки на пѣтя имъ
« къмъ науката и народното учение.»

Отъ това изложение ние виждами че Македония, тѣзи люлка на нашаата книжевностъ; Македония, отечество на нашитѣ славни просвѣтители, на които сми крайно задължени за нашето съществуване, или за запазването на нашата народностъ; тѣзи земя, думамъ, отъ дѣто са е разпрѣснжло Славянското учение на съкадѣ, дѣто живѣѣтъ Славянски племена; тѣзи земя, която до сега е била заспала отъ дълбокий сънъ на невѣжеството, на народното учение, и която поради това са гърчѣяше, тя е сега въ пробуждане, и иска да се образова по майчиний си языкъ, по языка, когото славнитѣ съотечественници на нашитѣ братия Македонци сж оставили и тѣмъ като най святъ залогъ, като най

драгоцѣнно сръдство за запазване на сичко, що е свято, мило и драго на челѣка. Нъ въ началото на едно таквѣзъ пробужданіе сички не сж въ сѣзнаніе и слѣдователно въ състояние да си познаѣтъ интереситѣ. Закоренелий тамъ отъ много врѣме на самъ Гърцизмъ не може тѣй лѣсно да са искорени. Пробуденитѣ сръщатъ спѣнки не само отъ страна на Гърцкитѣ владици и на Гърцитѣ въобще, нъ отъ страна и на своитѣ заблуждени братия, които още имжтъ злочестината да са гърчѣѣтъ. Заради туй тѣзи наши братия, които имжтъ щастіето да сж са пробудили, за да отърватъ себе си и потомцитѣ си да не испаднѣтъ пакъ въ таквѣзъ заблуждение, дѣто да са отказватъ отъ милата си народностъ и отъ майчиния си языкъ. И за да извадѣтъ и другитѣ си братия отъ това заблуждене, щото да познаѣтъ собственната си майка: народността и языка, имжтъ нужда отъ помощта на насъ, които въ срѣвнение съ тѣхъ сми са вече повече пробудили и слѣдователно повече умѣемъ да цѣнимъ най драгоцѣното си нѣщо: народностъ и языкъ.

При туй пробужданіе на братията Македонци, Гърцитѣ, уплашени да не истърватъ изъ рѣка и тѣхъ, както почти вече сж истървали насъ, съсръдоточили сичкитѣ си сили за да въспрѣтъ туй пробужданіе на нашитѣ братия. За тѣзи цѣль тѣ сж съставили разни дружества, съсръдоточени въ едно, и туй дружество располага съ много голѣми сръдства. Освѣнѣ многобройнитѣ му членове, които даватъ сѣка година помощъ много по голѣма отъ помощта, що давами ний, то има и много други членове, които сж дали отъ 100 лири нагорѣ, а нѣкои и по 500, по 750 и даже нѣкои по 1000. Съ тѣзи нари Гърцитѣ отварятъ на сѣкадѣ по Македония гърцки училища, проваждатъ имъ изъ Атина и изъ другадѣ даромъ учители и учителки и разни книги. Заради това казва въ изложението че Еллинизма яростно и буйно са е развилнѣялъ съ сичкитѣ си сили и съ сичкитѣ си сръдства.

Нашитѣ чувствителни и родолюбиви братия отъ Македония и вѣнъ отъ нея, отъ сичкитѣ краища изъ Българско сирѣчь, като виждахъ съсипителния за народността ни планъ на нашитѣ вѣчни неприятели, Гърцитѣ, рѣшихъ и тѣ да съставятъ нѣколко дружества, които да противостѣѣтъ на помѣнѣжитѣ гърцки дружества. Отъ тия дружества е и На-

стоятелството за бѣднитѣ училища, което настоятелство по прѣди носяше название : Македонска дружина, Тѣзи дружина поради искренността си и дѣятелността си и слѣдователно поради ползата, която чрезъ тия си качества е принесла въ святото си прѣдприятие, заедружила е уважението и довѣрието на сичкитѣ наши съотечественници. Отъ това настоятелство ние приехми отъ миналия мѣсець едно писмо, въ което ни излага цѣльта си и нуждитѣ си, за посрѣщанieto, на които и ний трѣбва да съдѣйствуваме. Срѣдъ едно голѣмо събрание въ Цариградъ, тамкашното Българско Читалище, частъ отъ което е и Настоятелството за бѣднитѣ училища, положило това питаніе : « Да ли трѣба да сгърнемъ рѣцѣ и да оставимъ еллинската пропаганда свободна и бѣдствуи́щитѣ български населенія на честъта имъ ? Рѣшението на този въпросъ, казва въ писмото, зависи отъ отговора на сичкитѣ български читалища и дружества и на сички родолюбци. Между това обаче Българското Читалище и Благодѣтелното Братство въ Цариградъ сѣ твърдо убѣдени че да сгърнемъ рѣцѣ прѣдъ тия мѣчнотии, значи да са покажемъ недостойни за името народъ.»

Този въпросъ са проважда сега освѣнъ на много други мѣста изъ нашенско, и на насъ въ Свищовъ. Този сѣщия въпросъ прѣдлагамъ и ний сега, почитаеми господа, отъ страна на Настоятелството за бѣдни училища : « Да ли трѣба да сгърнемъ рѣцѣ и да оставимъ еллинската пропаганда свободна и бѣдствуи́щитѣ български населенія на честъта имъ ? » Да ли да притечемъ съ помощъта си за да съдѣйствуваме и ний въ пробужданieto на нашитѣ братия Македонци или да ги оставимъ на произвола на Гърцизма ? Да са покажемъ ли признателни или непризнателни на съотечественниците на онѣзи братия равноапостоли, на които съ буквитѣ, съ языка и съ писменността са наслаждаваами и образуваами сега подъ скиптѣра на ученолюбивия ни императоръ Султанъ Абдулъ Азиса ? Да са покажемъ ли признателни или непризнателни на онѣзи наши братия, които заедно съ насъ сѣ са борили и са борѣтъ още за освобождението да Българската Черква изъ подъ фенерското иго ? Да имъ съчувствуваме ли или не, когато ний чрѣзъ

благоволенieto Султаново са наричани чада на собственната наша майка Православна Българска Черква подъ началството на Нег. Блаженство Антима I-ий, а нѣкои отъ нашитѣ братя изъ Македония и до сега сж изложени на угнетението на Фанариотитѣ, които имъ прѣпятствуватъ да сучжтъ отъ собственното си майчино млѣко т. е. да са учжтъ по майчиния си языкъ? Да са покажемъ ли най сѣтнѣ че нѣмаи жизненни сили и нравственна стойность, че не умѣемъ да цѣнимъ драгоцѣннитѣ жъртви, които сж са принесли на идеята за народно единство.

Таквизъ питанія ви прѣдлагами и пий отъ наша страна, и оставами на вашата совѣсть да даде рѣшителенъ отговоръ.

Освѣнъ туй за да располага читалището съ повече срѣдства, за да може да испълни цѣльта си въ по голѣмъ размѣръ, и въ подобни случаи както сегашния да не притича до волни помощи, нѣ да даде отъ себе си, да ли трѣба да са остави съ тѣзи си незначителни на брой членове, или да са уголѣми числото на тѣзи членове? Увѣренъ съмъ че съкой ще даде гласъ за уголѣмяване числото на членоветѣ или поне ще пожелае това. Данѡ този позивъ и това желание на любителитѣ на народното добро са удовлетвореше, като благоволятъ да са запишатъ за членове на читалището и онѣзи, които не сж записани ошѣ!

И тѣй главната цѣль на днешното наше събрание са съсрѣдоточава въ тѣзи двѣ нѣща: Събирание волна помощъ за Настоятелството на бѣдни училища и умножавание членоветѣ на читалището. Тѣй щото, както рѣкохми, като располага то съ повече срѣдства да не има нужда да притичва до волни помощи за изпълнение на своята свята цѣль.

Честити ще са считами сички, ако посрѣщнемъ тѣзи двѣ отъ голѣма важность нужди, честита ще са счита и нашата обща майка България, като има таквизъ чувствителни, състрадателни и родолюбиви синове, които притичватъ съ помощта си за нуждитѣ на другитѣ нейни несъстоятелни или несъзнателни чада.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

НА ПРАЗДНИКА СВ. КИРИЛЪ И МЕТОДИЯ.

Съдбини! защо тѣжите?
Не е днесъ день за тѣга;
Години! защо мѣлчите?
В' тозъ торжественъ часъ сега?
Дѣ ви музи сладкогласни,
Да покажатъ на свѣта,
В' този празникъ всенародни
Какъ ся слави памятьта.

На учители народни,
Що прогнаха тъмнина;
На тѣзъ двѣ звѣзди небесни,
Що разсѣха свѣтлина.
България просвѣтиха
Съ книжина и писмена,
В' права вѣра утвърдиха
Вси славянски племена.

Тѣ и до днесъ съживяватъ
Нашъ милъ български народъ,
Съ нови сили укрѣпаватъ
Да види въ наука плодъ;
Тѣ го оправятъ въ пѣть правий
Що води къмъ славна цѣль,
И къмъ новъ животъ народний
Къмъ день блаженъ и весель.

Некъ поддържимъ за наука
Тѣзъ священи храмове,
Отъ тѣхъ ще имѣтъ сполука
Бѣдъщи-тѣ синове;
Некъ прогласимъ че сме народъ
Че България живѣй
В' книжина, вѣра, языкъ, родъ,
За напредъжка желай

Некъ си дадемъ вѣрна слога,
Некъ нестоимъ, грѣхота!
И съсъ помощта на Бога
Щемъ отпѣдимъ простота.
А Ви пастири духовни,
Кирилле и Методие,
Укрѣпяйте духъ народный
Въ напѣдѣжъ просвѣщение.

ЗАВИСТНИКЪ И СКЖПЕРНИКЪ.

Басна отъ А. Я. Пухмайера, Чешкий поетъ.

Завистникъ и скжперникъ напустили
Жени, дѣца, родина,
И въ дълъгъ пѣтъ са в' едно навѣрвили
На кяръ да идѣтъ по чужбина,
Тѣ што малко повѣрвѣли
На пѣтъ имъ са явилъ Перунъ всесилный,
Кат' въ тозъ случай са тѣ въспрѣли.
Той: « богъ съмъ азъ » рѣкълъ имъ съ гласъ умилный;
« За вашето въ това же убѣждене:
Каквото кой-да-е отъ васъ
Попроси ей сеги отъ мене
Ште му го подарѣхъ завчасъ.
И тѣй, кат' си помислите прилѣжно,
Менъ просбитѣ си прѣдложѣте;
Но и това забѣлѣжѣте:
Каквото тамъ на пѣрвий, неизбѣжно
И вторий сжштето ште двойно да получи ».
Сега скжперникътъ наченѣлъ съ прилѣжане
Завистника на умъ да учи:
Да каже пѣрвото желане,
Завистникътъ на туй пѣкъ него каралъ,
И тѣй не можали и двама
Да проговорятъ богу дума.
Завистникътъ най-послѣ казалъ:

« Създателю на всички твари!
Ти изволи на мене старий
Съ едно око да виждамъ само ».
И на чъсѣтъ—йопт' тамо
Туй негово желане мило
Перунъ го изпълнява.
Сега са лесно разумѣва
Скѣпернику що са-й случило.
Село Юшенлии, 1874.
(Прѣвелъ отъ Русски) Д. Станчевъ.

ЧУЖДЕНЕЦЪ.

Увы! на пусто пѣя и радость тѣрся,
Безъ тетиви ми гусли гласъ вечъ не дава,
Сърце ми непрестанно дума катъ ся кжса:
« Бѣжъ! »! « Бѣжъ! » Тѣмна пощъ за тебъ настава! »
Защо л' ся скитамъ по брѣговѣтъ на тозъ родъ,
Кога пѣнясти вѣлми что мя гонятъ
Катъ че знаятъ че съмъ чуждинецъ с' другъ Богъ
С' трясъкъ прѣдъ менъ падатъ искатъ да м' изгонятъ!
Напусто утѣха тѣрся на влаженъ пясакъ!
Небе с' облаци покрити на всеждъ,
Мя заплашва с' вѣтровѣ грѣмъ и блѣсакъ,
За да ида мѣсто да тѣрся другадѣ!
Нѣ гдѣ ахъ! по мило мѣсто крія азъ,
Ак' не тѣзъ чѣрни брѣговѣ, силни талази,
Прѣдъ които изгубихъ в' най радостенъ часъ
Тѣйка мой что ненадейна смѣрътъ згази?
Хо! вѣтръ нѣкъ ечи, небо нѣкъ грѣми
Тѣжкій ми ми животъ ся тукъ вечъ присѣля
И тѣло ми с' тѣйково близо до вѣлни,
Ще лѣжи подъ пѣсячна вѣчна постѣля!

Тулча, 3 Августъ 1874.

Карамфила Стефанова.